

Werknemer én mantelzorger: ligt overbelasting op de loer?

Een kwantitatieve studie naar de invloed van rolconflict op de
overbelasting van werkende mantelzorgers

Annelou van der Leij (4296206)

Faculteit Sociale Wetenschappen

Masterthesis (201600127), Arbeid, Zorg en Participatie: sociaal beleid en interventies

1° beoordelaar: Dr. Mara Yerkes

2° beoordelaar: Dr. René van Rijsselt

Datum: 29 juni 2018

Aantal woorden: 8085

Samenvatting

Inleiding: De komende jaren zal de druk op de mantelzorg toenemen. Dit komt onder meer door de vergrijzing, maar ook door de nadruk van de overheid op de participatiemaatschappij en de gewenste toename van arbeidsparticipatie. Hierdoor kan er overbelasting ontstaan bij mantelzorgers, wat nadelige gevolgen heeft voor zowel de fysieke als de mentale gezondheid van de mantelzorger.

Theoretisch kader: Overbelasting bij mantelzorgers wordt door verschillende factoren beïnvloed. Gender is een belangrijke voorspeller, net als de relatie die een mantelzorger heeft tot de hulpbehoevende persoon. Uit de literatuur blijkt dat werkende mantelzorgers meer overbelasting ervaren dan niet-werkende mantelzorgers. De ervaren overbelasting kan worden versterkt wanneer mantelzorgers een rolconflict ervaren. Bij een rolconflict hebben mantelzorgers het gevoel conflicterende eisen te ervaren in hun 'rollen' als werknemer en mantelzorger. Wanneer mantelzorgers ernstige overbelasting ervaren gaat dit, naast hun eigen gezondheid, vaak ten koste van de arbeidsparticipatie of maatschappelijke participatie. Om die reden is er in dit onderzoek gekeken naar de ervaren overbelasting van werkende mantelzorgers en hoe dat verklaard kan worden.

Methode: Voor het toetsen van de verwachtingen zijn er moderatie-, ANOVA- en Mann-Whitney-U-analyses toegepast op de dataset 'Informeel Zorg'. Op basis van de SCP-definitie van mantelzorg bestaat de steekproef uit 2.655 respondenten. De afhankelijke variabele is de ervaren overbelasting van de mantelzorger.

Resultaten en conclusie: Uit de analyses volgt dat vrouwen gemiddeld meer overbelasting ervaren dan mannen en dat mantelzorgers die zorgen voor hun partner of kind de meeste overbelasting ervaren. Er is geen significant verschil gevonden tussen werkende en niet-werkende mantelzorgers. Dit is opvallend, omdat het in tegenstrijd is met bestaande literatuur. Ook blijkt dat het ervaren rolconflict niet van invloed is op de overbelasting. Desondanks wordt aangeraden om in vervolgonderzoek, met behulp van een gevalideerde schaal, te kijken naar de invloed van de rolconflictheorie.

Sleutelwoorden: *rolconflictheorie; mantelzorg; IZG; informele zorg*

Inhoudsopgave

Samenvatting

1. Inleiding

2. Theoretisch en empirisch kader

2.1 Definitie mantelzorg

2.2 Overbelasting als gevolg van mantelzorg

2.3 De combinatie van mantelzorg en betaalde arbeid

2.4 Combinatiedruk en conflicterende eisen

2.5 Gender en relatie ten aanzien van de hulpbehoevende persoon

3. Empirische onderzoeksvraag

4. Onderzoeksopzet

4.1 Data

4.2 Operationalisering

4.3 Beschrijvende statistieken

4.4 Methoden

5. Resultaten

5.1 De relatie tussen betaald werk en ervaren overbelasting

5.2 De mediërende functie van rolconflict

5.3 De invloed van gender

5.4 De invloed van relatie met de hulpbehoevende

6. Discussie en conclusie

6.1 Conclusie

6.2 Discussie

6.3 Implicaties en aanbevelingen

Referenties

Bijlage I: correlatiematrix

1. Inleiding

In 2016 waren er ruim 4 miljoen Nederlanders die mantelzorg gaven (CBS, 2016).

Mantelzorg omvat onbetaalde en vaak langdurige zorg voor zieke, gehandicapte of hulpbehoevende naasten (SCP, 2017). Onder deze groep bevinden zich steeds vaker mensen met een betaalde baan. Het combineren van betaalde arbeid met mantelzorg staat daardoor volop in de belangstelling bij de overheid, de media maar ook in de wetenschap.

In Nederland is er sprake van (dubbele) vergrijzing, waardoor er de komende jaren steeds meer mantelzorg nodig zal zijn (Dekker, Fouarge & Schils, 2008; Mello et al., 2017). Het aantal ouderen neemt toe, terwijl het aantal jongeren juist afneemt. De samenstelling van de Nederlandse bevolking is hierdoor al enige jaren aan verandering onderhevig. De verwachting is dat de vergrijzing de komende jaren verder zal toenemen (Carretero, Garces, Rodenas & Sanjose, 2009). Deze ontwikkeling is een van de redenen dat de overheid inzet op de participatiemaatschappij, waarin mensen meer verantwoordelijkheid hebben voor elkaar. Door de transitie van de verzorgingsstaat naar de participatiemaatschappij is het belang van informele zorg, waaronder mantelzorg, groter geworden. De overheid stuurt steeds meer in de richting van de eigen verantwoordelijkheid van burgers, voor zichzelf en voor de omgeving (Rijksoverheid, 2013). Voor zorgbehoevende mensen betekent dit dat er eerst wordt gekeken naar de mogelijkheden voor hulp binnen zijn of haar sociale netwerk. Daardoor is er meer nadruk komen te liggen op mantelzorg (De Boer, Van Groenou & Keuzenkamp, 2010; Rijksoverheid, 2015).

Tegelijkertijd heeft de overheid als doel de arbeidsparticipatie van de bevolking te verhogen (De Boer et al., 2010; Hansen & Slagsvold, 2015). Dit gebeurt door middel van het verhogen van de AOW-leeftijd, waardoor mensen langer doorwerken, maar ook door het stimuleren van vrouwen en mensen met een beperking om meer te gaan werken. Deze beide beleidsontwikkelingen, de toenemende behoefte aan mantelzorg en de stimulering voor arbeidsparticipatie, zorgen ervoor dat het aantal werkende mantelzorgers alleen maar zal stijgen in de komende jaren (Cloin et al., 2013; De Vries & Van der Mooren, 2010).

Op dit moment heeft vier op de vijf mantelzorgers een betaalde baan (Stichting Werk & Mantelzorg, 2018). Hoewel veel mantelzorgers hun familieleden of vrienden zoveel mogelijk proberen te ondersteunen, heeft mantelzorg ook nadelige gevolgen. Uit onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) blijkt dat ruim een op de zeven mantelzorgers overbelasting ervaart (CBS, 2016). Onder overbelasting wordt tijdsdruk, het nooit los kunnen laten van de verantwoordelijkheid en een gebrek aan vrijheid verstaan.

Dit kan van invloed zijn op zowel de fysieke als de mentale gezondheid van de mantelzorger (Carretero et al., 2009). De overbelasting van een mantelzorger kan worden versterkt door het ervaren van een rolconflict, waarbij mantelzorgers het gevoel hebben conflicterende eisen te ervaren in hun ‘rollen’ als werknemer en mantelzorger (Arksey, 2002; Timmermans, 2003). Het ervaren van een rolconflict kan leiden tot spanning, frustratie en ontevredenheid over de situatie (Hansen & Slagsvold, 2015; Josten & De Boer, 2015). In sommige gevallen kiest een mantelzorger ervoor om minder te gaan werken of om te stoppen met werken als gevolg van de combinatie werk en mantelzorg. Mantelzorgers lopen tegen problemen aan die onder andere te maken hebben met hun eigen gezondheid en welzijn, het moeilijk vinden om werk en privé met elkaar te combineren, maar ook het gebrek aan vrije tijd (Arksey, 2002; Carretero et al., 2009).

Voor de samenleving is het belangrijk dat mensen mantelzorg kunnen combineren met hun baan en dat dit haalbaar blijft (Rijksoverheid, 2015). Het geven van mantelzorg vraagt echter opoffering op het gebied van (vrije) tijd, energie, gezondheid en arbeidsparticipatie met soms overbelasting als gevolg (Hansen & Slagsvold, 2015; Lee & Tang, 2013). In het kader van de verwachting van zowel meer mantelzorg als meer arbeidsparticipatie is het van belang verder onderzoek uit te voeren naar de combinatie van mantelzorg en betaald werk. Bestaand onderzoek omtrent mantelzorg is gefocust op de motieven voor mantelzorg en de gevolgen, waaronder overbelasting (Chiao et al., 2015). Het blijft echter onduidelijk in hoeverre een ervaren rolconflict het gevoel van overbelasting versterkt. Om aan te vullen op bestaand onderzoek zal in deze studie gekeken worden naar het ervaren rolconflict die kan ontstaan bij werkende mantelzorgers en hoe dit mogelijk samenhangt met een gevoel van overbelasting.

2. Theoretisch en empirisch kader

In het theoretisch kader zal allereerst een definitie van mantelzorg worden gegeven.

Vervolgens wordt aan de hand van bestaande literatuur ingegaan op de combinatie van mantelzorg en betaalde arbeid, het ervaren van overbelasting en conflicterende eisen.

2.1 Definitie mantelzorg

Er zijn verschillende definities van het begrip mantelzorg bekend, maar de overheid houdt de volgende omschrijving aan:

“Mantelzorg is onbetaalde en vaak langdurige zorg voor zieke, gehandicapte of hulpbehoevende naasten. Behalve verzorging, kan mantelzorg ook hulp bij dagelijkse activiteiten zijn. Er is sprake van mantelzorg wanneer de zorg meer dan drie maanden duurt

en/of meer dan acht uur per week.” (Rijksoverheid, 2017; De Vries & Van der Mooren, 2010). Hiermee kan mantelzorg worden gezien als informele of onbetaalde arbeid.

Deze definitie zal worden gehanteerd in het huidige onderzoek, omdat dit aansluit bij de data van het SCP die in deze studie worden gebruikt (Informeel Zorg 2014). Binnen de informele zorg wordt onderscheid gemaakt tussen mantelzorg en vrijwilligerswerk (Cloin et al., 2013). Het belangrijkste verschil tussen mantelzorg en vrijwilligerswerk is dat mantelzorg ontstaat wanneer iemand uit de sociale omgeving hulp nodig heeft. Bij mantelzorg kan de hulp niet zomaar gestopt worden, omdat degene die hulp nodig heeft afhankelijk is van de mantelzorg. Mantelzorgers kiezen er niet altijd bewust voor om te gaan zorgen, in tegenstelling tot vrijwilligers (De Boer et al., 2010; Henz, 2004).

2.2 Overbelasting als gevolg van mantelzorg

Vanuit de literatuur is bekend dat een hogere intensiteit van gegeven mantelzorg samenhangt met een hogere ervaren (over)belasting (Broese van Groenou, Schakel & Tolkacheva, 2015). Een ernstig gevolg van het geven van mantelzorg is overbelasting. Overbelasting is “de mate waarin de emotionele of fysieke gezondheid, het sociale leven of financiële toestand van een mantelzorger lijdt onder het geven van de zorg” (Chiao, Whu & Hsiao, 2015; p. 341). Het is dus mogelijk dat een mantelzorger op meerdere gebieden in het leven negatieve gevolgen van mantelzorg ervaart. De zorg voor een ander begint meestal klein, bijvoorbeeld door het doen van boodschappen, maar het takenpakket groeit vaak naarmate de tijd vordert (De Boer et al., 2009). Wanneer mantelzorg verdeeld wordt binnen het netwerk over meerdere mensen, verkleint dit de kans dat iemand overbelast raakt door de mantelzorg. Echter is het vaak zo dat de mantelzorg (grotendeels) terecht komt op één persoon (Van der Lee, Bakker, Duivenvoorden & Dröes, 2014).

De gevolgen van overbelasting zijn erg uiteenlopend, zoals een slechtere fysieke toestand of verslechterde gezondheid van de mantelzorger (Carretero et al., 2009). Er wordt dan ook onderscheid gemaakt tussen de objectieve en subjectieve dimensie van overbelasting. De objectieve dimensie verwijst onder andere naar het vragen van hulp en het ervaren van conflicten als gevolg van de overbelasting. De subjectieve dimensie heeft betrekking op frustratie, vermoeidheid en het niet meer overzien van de situatie (Mello et al., 2017; Van der Lee et al., 2014). Veel onderzoek richt zich voornamelijk op het subjectieve aspect, waarbij het gaat om het psychologische en fysieke welzijn van de mantelzorger (Van der Lee et al., 2014).

2.3 De combinatie van mantelzorg en betaalde arbeid

In Nederland combineert zo'n 80% van de mantelzorgers de zorgtaken met een betaalde baan (Dorant & Boumans, 2016). Deze mensen moeten dus altijd de grenzen tussen werk en zorg bewaken, wat kan leiden tot problemen. In meerdere onderzoeken wordt een negatieve relatie aangetoond tussen mantelzorg en de arbeidsmarktparticipatie (Arksey, 2002; Henz, 2004; Van Houtven, Coe & Skira, 2013). Dit wil zeggen dat mensen met een hoge arbeidsparticipatie minder mantelzorg verlenen of dat mensen die veel mantelzorg verlenen minder werken. De causaliteit van de relatie tussen betaald werk en mantelzorg gaat dus twee richtingen op (Verbakel, 2015).

Er zijn verschillende manieren om betaald werk met mantelzorg te combineren. Dit kunnen arbeids- en zorgregelingen zijn of strategieën die mensen zelf inzetten. Er zijn verschillende opties mogelijk, zoals het verminderen van de reistijd, minder uren gaan werken of gebruik maken van pauzetijden (Arksey, 2002). Ook verlofregelingen en thuiswerken maken het makkelijker om mantelzorg met werk te combineren. Dit zou overbelasting kunnen voorkomen of verminderen. De kenmerken van het werk en de organisatie waar de mantelzorger werkzaam is, zijn hierbij erg belangrijk (Arksey, 2002). Uit onderzoek van Broese van Groenou & Tolkacheva (2014) blijkt dat maar weinig mantelzorgers gebruik maken van de bovenstaande mogelijkheden en van verlofregelingen, omdat zij de organisatie en collega's niet extra willen belasten. Het is ook mogelijk dat de mantelzorger het werk niet wil aanpassen aan de zorgtaken, bijvoorbeeld om economische redenen. In deze gevallen zal de mantelzorger moeten inleveren op de vrije tijd, waardoor er minder tijd is voor het gezin of voor zichzelf (De Boer et al., 2009; Van Houtven et al., 2013). Deeltijdarbeid is ook een manier om betaald werk en mantelzorg te combineren. Ruim driekwart van de vrouwen in Nederland, die oververtegenwoordigd zijn onder de mantelzorgers (Broese van Groenou et al., 2015), werkt parttime (CBS, 2017; Van Putten, Vlasblom, Dykstra & Schippers, 2010). Uit onderzoek blijkt dat parttime werken een positieve relatie heeft met mantelzorg (Van Putten et al., 2010).

Ondanks dat er verschillende strategieën zijn om werk en mantelzorg te combineren, is tijd niet oneindig. De *'time constraint theory'* stelt dat men slechts een beperkt aantal uren per dag heeft, waardoor er keuzes gemaakt moeten worden in de besteding van deze tijd (Van Putten et al., 2010). Dit maakt betaalde arbeid, onbetaalde arbeid en vrije tijd gerelateerd aan elkaar. Ieder individu moet zelf afwegen waar de tijd aan besteed wordt. Dit kan bijvoorbeeld betekenen dat vrijetijdsbesteding ten koste gaat van betaalde arbeid of maatschappelijke participatie (Dekker et al., 2008).

Wanneer een individu voortdurend bezig is met mantelzorg en/of werk, is er minder tijd over voor ontspanning. Een uur besteedt aan mantelzorg of betaalde arbeid kan immers niet worden besteed aan persoonlijke vrije tijd. Dit kan leiden tot overbelasting (De Boer et al, 2010; Verbakel, 2015). Uit onderzoek blijkt dat het voor werkende mantelzorgers moeilijker is om de tijd te verdelen, omdat er concurrentie is om tijd op meerdere aspecten (Verbakel, 2015). Zij moeten de tijd verdelen over werk, mantelzorg en persoonlijke vrije tijd. Hierdoor kan er een conflict ontstaan tussen zorg- en andere activiteiten, met mogelijk overbelasting van de mantelzorger als gevolg. Op basis van de time constraint theorie kan een eerste hypothese worden geformuleerd:

H1: Werkende mantelzorgers ervaren meer overbelasting dan niet-werkende mantelzorgers.

2.4 Combinatiedruk en conflicterende eisen

Zoals eerder beschreven, kan overbelasting een ernstige consequentie zijn van het geven van mantelzorg. Mensen moeten hun tijd verdelen, wat soms erg moeilijk kan zijn. De overbelasting kan versterkt worden, wanneer de zorg- en werktaken met elkaar conflicteren (Josten & De Boer, 2015). Dit wordt verklaard door de rolconflictheorie. Volgens de rolconflictheorie bekleedt iedereen verschillende rollen in het leven, zoals ouder, werknemer, partner of mantelzorger. De rolconflictheorie stelt dat een rolconflict ontstaat wanneer een rol niet overeenkomt of verenigbaar is met andere rollen of wanneer iemand het gevoel heeft niet aan alle eisen en verwachtingen te kunnen voldoen (Damman & Van Solinge, 2017; Dautzenberg et al., 2000).

In de literatuur worden drie vormen van rolconflict onderscheiden: *time-based conflict*, *strain-based conflict* en ten slotte het *behaviour-based conflict* (Greenhaus & Beutell, 1985). Zoals blijkt uit de time constraint theorie kan tijd slechts een keer besteed worden. Het kan voor mensen dan ook een (intern) conflict opleveren wanneer men bijvoorbeeld gedurende het werk, zich ook bezig moet houden met mantelzorgtaken. Het interne conflict zorgt ervoor dat de persoon niet goed weet welke taken prioriteit te geven. Ook blijkt uit onderzoek dat mantelzorgers vaak tijdens werkuren mee moeten naar afspraken van de hulpbehoevende, wat als een extern conflict kan worden gezien (Dorant & Boumans, 2016). Dit wordt het *time-based conflict* genoemd: niet kunnen voldoen aan alle verwachtingen binnen de gegeven tijd.

Er kan ook sprake zijn van een spanningsconflict (het *strain-based conflict*), wanneer de zorgen en stress vanuit de ene rol worden meegenomen naar de andere rol. Het probleem is dat het individu niet weet hoe alle rollen vervuld moeten worden of dat er sprake is van

conflicterende eisen (Damman & Van Solinge, 2017). Het spanningsconflict heeft vaak als symptomen vermoeidheid, gestrest zijn en niet goed kunnen focussen door bijvoorbeeld de verzorgende rol (Dorant & Boumans, 2016). Dit kan een negatieve invloed hebben op de prestaties op het werk. Hierbij is de kwaliteit van de rollen ook van belang. De eisen van de rollen kunnen hoog zijn, maar wanneer iemand veel voldoening uit de rollen haalt, vermindert dit de kans op een conflict (Dautzenberg et al., 2000; Reid & Hardy, 1999). Ten slotte is er sprake van het *behaviour-based* conflict, wanneer gedrag in de ene rol niet aansluit bij het gedrag van een andere rol, bijvoorbeeld wanneer de leidinggevende rol vanuit het werk niet wordt gewaardeerd door de hulpbehoevende persoon. Een rolconflict bemoeilijkt het combineren van betaalde arbeid en mantelzorg en kan daardoor de kans op overbelasting van de mantelzorger vergroten (Josten & De Boer, 2015).

Een rolconflict kan zich op verschillende manieren uiten in het leven van de mantelzorger. Zo bleek uit onderzoek dat mantelzorgers lang niet zo vaak hun sociale contacten kunnen zien als dat zij zouden willen (Borg & Hallberg, 2006). Het kan er ook voor zorgen dat mensen het gevoel hebben een deel van hun status te verliezen en dat verwachtingen worden geschaad (Reid & Hardy, 1999). De tweede hypothese is daarom:

H2: Het ervaren van een rolconflict versterkt het gevoel van overbelasting.

2.5 Gender en relatie ten aanzien van de hulpbehoevende persoon

Uit onderzoek blijkt dat verschillende factoren de kans op overbelasting beïnvloeden. Mantelzorgers met bijvoorbeeld een slechtere (geestelijke) gezondheid, laag ervaren welzijn of angststoornissen hebben een grotere kans op overbelasting (Chiao et al., 2015). Ervaren steun, goede verlof- en arbeidsregelingen en een goede werksfeer zijn daarentegen factoren die een positieve invloed hebben (Borg & Hallberg, 2006). Ook het aantal familieleden dat eveneens mantelzorger is voor de hulpbehoevende persoon, de gezondheid van de mantelzorger en de relatie tot de hulpbehoevende persoon zijn van invloed (Borg & Hallberg, 2006; De Vries & Van der Mooren, 2010).

De twee sterkst modererende factoren blijken echter gender en de relatie van de mantelzorger ten aanzien van de hulpbehoevende te zijn. Allereerst blijkt dat in het combineren van werk en mantelzorg het een belangrijke rol speelt wat de relatie is van de mantelzorger ten aanzien van de hulpbehoevende. De partners van mantelzorgers ervaren vaak meer overbelasting, mede omdat zij samenwonen met de hulpbehoevende persoon (Hansen & Slagsvold, 2015). Het is voor hen moeilijker om afstand te nemen van de situatie, zij voelen zich meer verplicht tot zorgen en daarbij ontvangen zij minder steun van anderen.

Daarbij is het voor hen moeilijker om de verschillende rollen met elkaar te combineren.

Daarom luidt de derde hypothese:

H3: Mantelzorgers die voor hun partner zorgen ervaren meer overbelasting dan mantelzorgers met een andere relatie tot de hulpbehoevende.

Ten tweede is er verschil tussen mannen en vrouwen op het gebied van mantelzorg. Veel vaker dan de mannen zijn het vrouwen die zorgtaken op zich nemen. Hierdoor geven vrouwen vaker mantelzorg en hebben zij meer moeite met het combineren van zorg en werk (Borg & Hallberg, 2006). Een verklaring die hiervoor wordt gegeven is dat vrouwen gemiddeld genomen meer tijd beschikbaar hebben dan mannen, waardoor ze zich meer kunnen richten op mantelzorg (Josten & De Boer, 2015). Mede hierdoor is de kans voor vrouwen veel hoger dan voor mannen om overbelast te raken door mantelzorg (Borg & Hallberg, 2006; Reid & Hardy, 1999) en ervaren vrouwen vaker een rolconflict door de combinatie van werk en mantelzorg (Hansen & Slagsvold, 2015). Ook blijkt dat het voornamelijk vrouwen zijn die minder gaan werken of stoppen met werken wanneer er sprake is van mantelzorg (Bauer & Sousa-Poza, 2015; Lee & Tang, 2013). Het feit dat vrouwen vaker en meer mantelzorg geven, zorgt er echter voor dat onderzoek voornamelijk is gefocust op de rol van vrouwen in mantelzorg (Bauer & Sousa-Poza, 2015). Hierdoor is er minder bekend over de rol van mannen in mantelzorg.

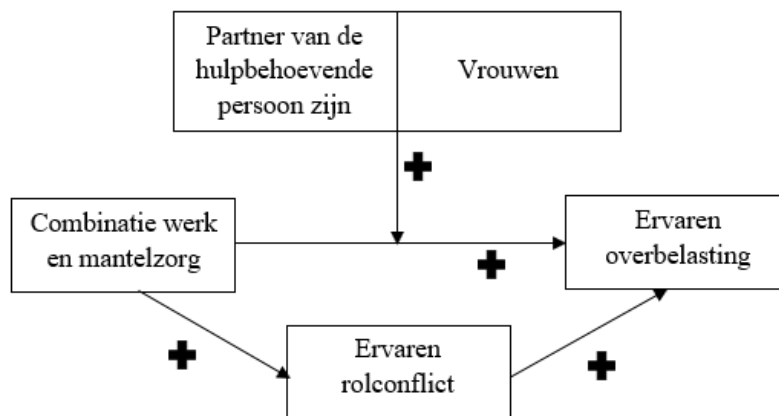
H4: Vrouwen ervaren meer overbelasting dan mannen.

3. Empirische onderzoeksvraag

Het doel van deze studie is te onderzoeken welke factoren overbelasting bij mantelzorgers verklaren en tevens wat de invloed is van een rolconflict op de ervaren overbelasting door mantelzorgers. Zoals eerder beschreven stimuleert de overheid met de huidige beleidsontwikkelingen zowel een hogere arbeidsparticipatie als meer informele zorg. Hierdoor is de verwachting dat steeds meer mensen mantelzorg zullen combineren met een betaalde baan, wat kan leiden tot een rolconflict (Cloin et al., 2013; De Vries & Van der Mooren, 2010).

De vraag die daarom in dit onderzoek centraal staat is *“In hoeverre ervaren werkende mantelzorgers overbelasting en hoe kan dit verklaard worden?”* Om de hoofdvraag te ondersteunen zijn, op basis van de literatuur, de volgende deelvragen opgesteld:

1. In hoeverre ervaren mantelzorgers overbelasting?
2. Wat is de relatie tussen het doen van betaald werk en ervaren overbelasting?
3. Wordt de relatie tussen het doen van betaald werk en ervaren overbelasting gemedieerd door het ervaren van een rolconflict?
4. Wat is het verschil tussen mannen en vrouwen in ervaren overbelasting?
5. Hoe beïnvloedt gender de relatie tussen het doen van betaald werk en ervaren overbelasting?
6. In hoeverre wordt de ervaren overbelasting beïnvloed door de relatie van de mantelzorger ten aanzien van de hulpbehoevende persoon?

Figuur 1. Schematische weergave van de verwachte relaties.

4. Onderzoeksopzet

4.1 Data

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de dataset ‘Informele Zorg’ (IZG) uit 2014. Dit is op het moment van schrijven de meest recente, beschikbare data. Het doel van het IZG is om een beeld te krijgen van de situatie omtrent de informele zorg. Deze dataset geeft de mogelijkheid om te kijken naar de relatie tussen mantelzorg en betaald werk, gevoelens van overbelasting maar ook de bereidheid tot het geven van zorg. Het onderzoek ‘informele zorg’ is een initiatief van het Sociaal en Cultureel Planbureau en het Centraal Bureau voor de Statistiek. Zij hebben dit onderzoek in 2014 voor het eerst uitgevoerd en is vervolgens herhaald in 2016.

Voor het IZG uit 2014 is er gebruik gemaakt van een aselechte steekproef onder personen van 18 jaar of ouder, woonachtig in Nederland. De participanten zijn benaderd op basis van steekproeven, afgeleid uit de Gemeentelijke Basisadministratie. De respondenten werden benaderd via een brief thuis, waarin men werd uitgenodigd voor deelname aan het onderzoek. De data zijn verzameld door middel van een vragenlijst. Deze kon online worden ingevuld. Wanneer er geen respons was binnen een van tevoren vastgestelde periode, werden de respondenten telefonisch benaderd om de vragenlijst in te vullen. De steekproef van de gehele dataset uit 2014 bestaat uit 7.330 respondenten.

Aan het onderzoek hebben zowel mensen met zorgtaak als mensen zonder zorgtaak deelgenomen, omdat er ook gekeken werd naar de bereidheid tot het geven van zorg. Niet alle respondenten hebben een betaalde baan, mede omdat er geen bovengrens aan de leeftijd is gesteld. Hier is voor gekozen, omdat men een compleet beeld wilde krijgen van de huidige situatie van informele zorg. Dit betekent dat zowel werkzame mensen als niet-werkzame mensen hebben meegedaan aan het onderzoek.

Binnen dit onderzoek zal enkel worden gekeken naar de respondenten die mantelzorg verlenen op basis van de gehanteerde definitie van het SCP (2017). Dit leidt tot een steekproef bestaande uit 2.655 mensen.

4.2 Operationalisering

4.2.1 Afhankelijke variabele

Ervaren overbelasting: De afhankelijke variabele is de ervaren overbelasting. In de vragenlijst van het IZG is een specifiek gedeelte hieraan toegewijd. Om overbelasting te meten wordt de EDIZ-plusschaal gebruikt, omdat is aangetoond dat dit een betrouwbare en valide schaal is. Deze schaal wordt normaliter gebaseerd op vijftien stellingen, die trachten te meten in hoeverre mantelzorgers overbelasting ervaren. In de IZG-dataset wordt een verkorte versie gebruikt van tien stellingen, waarbij men kon aangeven in hoeverre zij het eens of oneens waren (5-punts Likertschaal; 1 = helemaal mee oneens en 5 = helemaal mee eens) (De Boer et al., 2012). Een voorbeeld: 'Ik voel me over het geheel genomen erg onder druk staan door de hulp die ik geef'. In totaal werden tien stellingen meegenomen in een *principal components* analyse met obliminrotatie, omdat verwacht wordt dat de items aan elkaar gecorreleerd zijn. Alle tien stellingen laden op één factor: ervaren overbelasting (Cronbach's alfa = 0,883; zie tabel 1). Omdat de factor is gebaseerd op een bestaande vragenlijst en omdat $\alpha > 0.8$ kan ervan uit worden gegaan dat de factor betrouwbaar en valide is.

Tabel 1: PCA van de ervaren overbelasting

Item	Component 1
Vanwege de hulp die ik geef, doe ik mijn werk of andere bezigheden minder zorgvuldig dan ik gewend ben.	0,734
Het kost me meer moeite dan anders om mijn huishouden te regelen.	0,751
Ik ben ziek of overspannen geraakt, omdat ik hulp geef.	0,696
Vanwege de hulp die ik geef, ben ik in mijn vrije tijd te moe om iets te ondernemen.	0,791
Ik voel me over het geheel genomen erg onder druk staan door de hulp die ik geef.	0,803
De hulp voor degene voor wie ik zorg, komt te veel op mijn schouders neer.	0,742
Ik heb het gevoel dat ik altijd klaar moet staan voor degene die ik help.	0,589
Door mijn betrokkenheid bij degene voor wie ik zorg, krijg ik conflicten thuis of op mijn werk.	0,669
De situatie van degene die ik help, laat mij nooit los.	0,526
Door het geven van de hulp is mijn gezondheid achteruitgegaan	0,725
Eigenwaarde	5,005
R²	50,053
α	0,883

In de analyses wordt voor de factor ‘ervaren overbelasting’ gebruik gemaakt van een schaalscore, gebaseerd op de opgetelde waarde van de tien stellingen (M= 22,87; SD= 7,04; range: 10-50).

4.2.2 Onafhankelijke variabele

Het doen van betaald werk: De onafhankelijke variabele in het huidige onderzoek is het doen van betaald werk. In de analyses wordt gekeken naar de invloed van het doen van betaald werk op de ervaren overbelasting. Wanneer wordt gekeken naar respondenten die zowel een betaalde baan hebben als ook mantelzorger zijn, zorgt dit voor een respondentenaantal van N = 1.637. Dit betekent dat 61,7% van de mantelzorgers een betaalde baan heeft.

4.2.3 Mediatie variabele

Ervaren van rolconflict: De mediërende factor is het ervaren van rolconflict. In de bestaande literatuur wordt vaak gebruik gemaakt van een gevalideerde schaal voor de meting van rolconflict (Carlson, Kacmar & Williams, 2000), waarbij vaak onderscheid wordt gemaakt tussen de drie typen rolconflict (Greenhaus & Bautell, 1985). In de huidige dataset komen de vragen echter niet overeen met deze bestaande schaal. Daarom is ervoor gekozen om via een explorerende factoranalyse gebruik te maken van vragen die zoveel mogelijk aansluiten bij de schaal van Carlson et al. (2000).

Dit is complex, omdat veel vragen in de dataset die betrekking hebben op rolconflict verschillende antwoordcategorieën hebben. De items die uiteindelijk zijn gebruikt in een principal components analyse met obliminrotatie, worden weergegeven in tabel 2. Men kon aangeven in hoeverre de onderstaande situaties voorkwamen (1= zelden of nooit en 3 = vaak). Uit de factoranalyse volgt dat alle stellingen laden op één factor: ‘ervaren rolconflict’ (Cronbach’s alfa= 0,766; zie tabel 2). De factorladingen zijn hoger dan .7, wat betekent dat de items een goede representatie voor de factor zijn (Field, 2014). Omdat de items betrekking hebben op tijd, sluit deze factor het beste aan op het time based conflict. Er waren geen items die overeenkwamen met de twee andere typen rolconflict.

Tabel 2: Factoranalyse van het ervaren rolconflict

Item	Component 1
Ik besteed minder tijd aan vrijetijdsbesteding, zoals hobby’s of sociale contacten, omdat ik hulp geef.	0,878
Ik besteed minder tijd aan mijn huishouden of gezin, omdat ik hulp geef.	0,882
Ik besteed minder tijd aan mijn werk of opleiding, omdat ik hulp geef.	0,706
Eigenwaarde	2,051
R²	68,351
α	0,766

Voor de factor ‘ervaren rolconflict’ wordt gebruik gemaakt van een schaalscore, gebaseerd op de opgetelde waarde van de drie items (M= 4,52; SD= 1,60; range: 3-9).

Ter aanvulling op de gecreëerde factor van ervaren rolconflict zal de volgende vraag ook worden meegenomen in de analyses: ‘In hoeverre kunt u uw werk combineren met het geven van hulp?’ waarbij er geantwoord kon worden met 1= slecht, 2= redelijk en 3= goed (M= 2,65; SD= 0,56). Deze vraag is echter niet meegenomen in de factoranalyse, vanwege de andere antwoordcategorieën.

4.2.4 Moderatie variabelen

Gender: Verder bleek uit de literatuur dat de relatie tot de hulpbehoevende persoon en het gender van de mantelzorger van invloed kunnen zijn op de ervaren overbelasting. In de dataset zijn mannelijke en vrouwelijke respondenten tot een dummyvariabele gecodeerd, waarbij mannen = 0 (referentiecategorie) en vrouwen = 1.

Relatie tot de hulpbehoevende persoon: Voor de relatie tot de hulpbehoevende persoon waren in eerste instantie tien antwoordcategorieën gegeven. Sommige groepen bleken echter uit een klein respondentenaantal te bestaan, waardoor er is gekozen om een aantal groepen samen te voegen tot één categorie. Hierbij is geprobeerd zoveel mogelijk de bestaande

categorieën te volgen. Een voorbeeld van een samenvoeging is die van ouder en schoonouder. De aangepaste categorieën zijn: partner, (schoon)ouder, kind, familielid, vriend of kennis en de categorie 'iemand anders, namelijk...'. Hierbij konden respondenten zelf antwoord geven. Gegeven antwoorden zijn onder meer een kennis via het verzorgingshuis of de moeder van een buurvrouw.

4.3 Beschrijvende statistieken

De beschrijvende statistieken worden weergegeven in tabel 3. De ervaren overbelasting, de focus van dit onderzoek, heeft een gemiddelde van 22,87 (op een schaal van 10-50). Dit kan betekenen dat de respondenten over het algemeen weinig overbelasting ervaren. Het ervaren rolconflict heeft ook een relatief laag gemiddelde (4,52 op een schaal van 3-9), wat kan betekenen dat de respondenten weinig rolconflict ervaren. Beide genoemde gemiddelden liggen in lijn met het antwoord op de vraag hoe goed de respondenten mantelzorg en betaald werk kunnen combineren. Met een gemiddeld antwoord van 2,65 (range: 1-3) geven de respondenten aan werk en mantelzorg redelijk tot goed te kunnen combineren.

Uit de resultaten blijkt dat 62 procent van de respondenten, die mantelzorger is, betaald werk heeft. Dit kan verklaard worden, doordat er geen leeftijdslimiet vast zat aan de vragenlijst. De onderzoekers van de IZG-dataset hebben hier bewust voor gekozen, omdat zij geïnteresseerd waren in alle informele hulp die wordt gegeven. Verder zorgen de mantelzorgers in 43,7% van de gevallen voor een (schoon)ouder. Ten slotte is het merendeel van de mantelzorgers een vrouw.

Opvallend is dat er bij twee items een groot aantal participanten de vragen niet hebben beantwoord. Het gaat om de vragen bij de factor ervaren rolconflict (n= 1466) en de vraag in hoeverre werk en hulp gecombineerd kunnen worden (n= 1699). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de Informele Zorg vragenlijst uit verschillende blokken bestaat. Hierdoor is het mogelijk dat een participant bepaalde vragen niet hoefde in te vullen op basis van eerdere antwoorden.

Tabel 3: Beschrijvende statistieken van de gebruikte variabelen

Variabele	N	Gemiddelde of %	Std. Deviatie	Range
Gender (ref = Man)	2655	40,4%	-	0-1
Betaald werk (ref = nee)	2655	38,3%	-	0-1
Relatie tot hulpbehoevende	2655	-	-	1-6
Partner	383	14,4%	-	-
(Schoon)ouder	1159	43,7%	-	-
Kind	141	5,3%	-	-
Familielid	461	17,4%	-	-
Vriend of kennis	441	16,6%	-	-
Iemand anders	70	2,6%	-	-
Ervaren overbelasting	2499	22,87	7,04	10-50
Ervaren rolconflict	1466	4,52	1,59	3-9
Combinatie werk en hulp	1699	2,65	0,56	1-3

Bron: IZG-dataset 2014, bewerkt door de auteur (2018)

4.4 Analysemethoden

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden zijn de data geanalyseerd met het programma SPSS (versie 24).

Om verschillende groepen met elkaar te vergelijken wordt er normaal gesproken gebruik gemaakt van t-toetsen en/of ANOVA's (Field, 2014). Een voorwaarde hiervoor is dat de data normaal verdeeld zijn. De afhankelijke variabele, ervaren overbelasting, is echter niet normaal verdeeld. Hierdoor kunnen er geen parametrische toetsen worden gebruikt. Dit betekent dat er gebruik moet worden gemaakt van non-parametrische toetsen (Field, 2014). Een van deze toetsen is de Mann-Whitney U-toets, welke gebruikt wordt om te kijken of er een significant verschil is tussen twee groepen (Field, 2014). Deze toets wordt gebruikt wanneer de afhankelijke variabele een continue variabele is en de onafhankelijke variabele een categorische variabele is met twee opties. De Mann-Whitney U-toets zal worden gebruikt om deelvragen 2 en 4 te beantwoorden, waarbij er wordt gekeken naar verschillen tussen werkende en niet-werkende mantelzorgers eveneens als verschillen tussen mannen en vrouwen in ervaren overbelasting.

Om te kijken wat de invloed is van de relatie tot de hulpbehoevende persoon op de ervaren overbelasting, deelvraag 6, wordt gebruik gemaakt van een One-way ANOVA. Ondanks dat de afhankelijke variabele niet normaal verdeeld is, is een ANOVA-toets robuust genoeg om dit te analyseren (Field, 2014). Bij een significant resultaat worden de resultaten verder geanalyseerd met post-hoc Games-Howell, omdat de variantie van de verschillende groepen significant van elkaar verschilt.

Deelvragen 3 en 5 worden geanalyseerd door middel van mediatie- en moderatieanalyses. Hierbij wordt er gebruik gemaakt van PROCESS (Field, 2014). Op deze manier zijn de resultaten duidelijk te interpreteren. Een moderator is een variabele die de relatie tussen twee andere variabelen kan veranderen. Een mediator is een variabele die de relatie tussen twee andere variabelen verklaart.

5. Resultaten

Uit de beschrijvende statistieken bleek dat de ervaren overbelasting niet hoog ligt bij de respondenten van de gebruikte dataset ($M= 22,87$; $SD= 7,04$; range 10-50). Het is complex om te zeggen wanneer iemand ernstige overbelasting ervaart, maar zoals te zien is in tabel 4 heeft ruim 85% van de respondenten niet meer dan dertig punten op de schaal van ervaren overbelasting.

Tabel 4: Verdeling van ervaren overbelasting

Score op ervaren overbelasting	Betaald werk?		Totaal
	Ja	Nee	
10-20	650 (41,48%)	374 (40,13%)	1024 (40,98%)
21-30	695 (44,35%)	412 (44,21%)	1107 (44,30%)
31-40	199 (12,70%)	133 (14,27%)	332 (13,29%)
41-50	23 (1,47%)	13 (1,40%)	36 (1,44%)
Totaal	1567	932	2499

Note: % = percentage van de groepen betaald werk

5.1 De relatie tussen betaald werk en ervaren overbelasting

Om na te gaan in hoeverre werkende mantelzorgers overbelasting ervaren, is in eerste instantie gekeken naar verschillen tussen werkende en niet-werkende mantelzorgers. Uit een Mann-Whitney U-test blijkt dat er geen significant verschil is in de ervaren overbelasting tussen werkende mantelzorgers ($Mean\ rank= 1271,23$; $n= 932$) en niet-werkende mantelzorgers ($Mean\ rank= 1237,37$; $n= 1567$), $U = 710433$, $p = 0,256$. Dit betekent dat er geen significante relatie is tussen het doen van betaald werk en de ervaren overbelasting. Wanneer er wordt gekeken naar de gemiddelden, blijkt inderdaad dat werkende mantelzorgers ($M= 22,74$; $SD= 7,01$) ongeveer evenveel overbelasting ervaren als niet-werkende mantelzorgers ($M= 23,09$; $SD= 7,09$).

5.2 De mediërende functie van rolconflict

Werkende mantelzorgers kunnen een rolconflict ervaren, wanneer er sprake is van conflicterende eisen. Door middel van een mediatie-analyse is er gekeken naar het mogelijk mediërende effect van ervaren rolconflict op de relatie tussen betaald werk en ervaren

overbelasting door mantelzorgers. De verwachte relatie is dat werkende mantelzorgers meer rolconflict zullen ervaren, en daardoor ook meer overbelasting.

De resultaten laten echter zien dat er geen significant effect is in deze mediatie analyse. Het directe effect van betaald werk op ervaren overbelasting is niet significant, $b = -0,035$, BCA CI [-1,172; 1,103]. Dit geldt eveneens voor het indirecte effect van betaald werk op ervaren overbelasting door middel van ervaren rolconflict, $b = 0,155$, BCA CI [-0,781; 1,033]. Wanneer er wordt gecontroleerd met het item ‘Hoe goed kunt u werk en hulp combineren?’, blijft het resultaat niet significant. Dit geldt voor het directe effect van betaald werk op ervaren overbelasting, $b = 0,378$, BCA CI [-0,995; 1,752], en voor het indirecte effect, $b = 0,001$, BCA CI [-0,685; 0,609].

5.3 De invloed van gender

Aanvullend is er gekeken naar verschillen tussen mannen en vrouwen in de ervaren overbelasting. Hiervoor is een Mann-Whitney U-test gebruikt. Daaruit blijkt dat er een significant verschil is tussen mannen ($Mean\ rank = 1127,31$; $n = 1017$) en vrouwen ($Mean\ rank = 1334,20$; $n = 1482$), $U = 628817,5$, $p < ,000$. Dit kan worden gezien als een significant, maar klein effect ($r = 0,14$). Als de gemiddelde scores van mannen en vrouwen bekeken worden, blijkt dat vrouwen meer overbelasting ervaren ($M = 23,69$; $SD = 7,14$) dan mannen ($M = 21,67$; $SD = 6,71$).

Uit de literatuur bleek dat gender mogelijk de relatie tussen het doen van werk en ervaren overbelasting beïnvloedt. De resultaten van de moderatie analyse (zie tabel 5) laten zien dat er geen significant effect is. Dit betekent dat gender de relatie niet verandert. Wel blijkt uit de analyse dat gender van invloed is op de ervaren overbelasting ($t = 7,16$; $p < 0,001$), zoals ook hierboven beschreven is, en dat vrouwen inderdaad meer overbelasting ervaren dan mannen. Deze relatie wordt dus bevestigd.

Tabel 5: Moderatie analyse, afhankelijke variabele = ervaren overbelasting

	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Constant	22,87 [22,59; 23,14]	0,14	163,80	$p < 0,001$
Gender	2,01 [1,46; 2,56]	0,28	7,16	$p < 0,001$
Betaald werk doen	-0,29 [-0,85; 0,28]	0,29	-0,99	$p = 0,281$
Interactie	0,03 [-1,12; 1,18]	0,59	0,06	$p = 0,956$
$R^2 = .02$				

5.4 De invloed van relatie met de hulpbehoevende

Aan de hand van een *One-way between groups* ANOVA is gekeken naar de verschillen tussen groepen, op basis van de relatie met de hulpbehoevende persoon. Hieruit volgt dat er een significant verschil is tussen groepen, $F = 63,232$ (5, 2493), $p < .001$, $\eta^2 = 0,113$. Dit wil zeggen dat er verschil is in de ervaren overbelasting, afhankelijk van de relatie die de mantelzorgers heeft ten aanzien van de hulpbehoevende persoon.

Post hoc analyses met Games-Howell ($\alpha = .05$) laten zien dat verschillende groepen significant van elkaar verschillen (zie tabel 5). Uit de resultaten blijkt dat mantelzorgers die voor hun partner zorgen ($M = 26,30$; $SD = 6,79$) of voor hun kind ($M = 27,37$; $SD = 7,76$) de hoogste ervaren overbelasting hebben. Deze groepen ervaren significant meer overbelasting dan mantelzorgers die zorgen voor een (schoon)ouder, familielid of andere naasten. Ook blijkt dat de ervaren overbelasting afneemt naarmate de hulpbehoevende persoon verder van de mantelzorger af staat. De mensen die zorgen voor een vriend of kennis ervaren significant minder overbelasting ($M = 19,56$; $SD = 5,49$) ten opzichte van de andere groepen.

Tabel 6: Post-hoc analyses ervaren overbelasting vergeleken met relatie tot hulpbehoevende persoon

Groep	n	Mean	SD	Games-Howell post hoc					
				Partner	(Schoon)ouder	Kind	Familieid	Vriend of kennis	Iemand anders
Partner	343	26,30	6,79	-					
(Schoon)ouder	1104	23,48	7,02	$p < ,001$	-				
Kind	132	27,37	7,76	$p = ,731$	$p < ,001$	-			
Familieid	446	20,81	6,03	$p < ,001$	$p < ,001$	$p < ,001$	-		
Vriend of kennis	411	19,56	5,49	$p < ,001$	$p < ,001$	$p < ,001$	$p = ,018$	-	
Iemand anders	63	20,33	7,22	$p < ,001$	$p < ,015$	$p < ,001$	$p = ,996$	$p = ,963$	-

De moderatie analyse, waarbij de relatie tot de hulpbehoevende als moderator wordt gebruikt, laat zien dat er geen significant effect is (zie tabel 7). De relatie tot de hulpbehoevende persoon beïnvloedt dus niet de relatie tussen het doen van betaald werk en de ervaren overbelasting.

Tabel 7: Moderatie analyse, afhankelijke variabele = ervaren overbelasting

	B	SE B	t	p
Constant	22,87 [22,61; 23,14]	0,14	169,09	$p < 0,001$
Relatie tot hulpbehoevende	-1,41 [-1,59; -1,23]	0,09	-15,46	$p < 0,001$
Betaald werk doen	-0,65 [-1,20; -0,10]	0,28	-2,32	$p = 0,021$
Interactie	0,10 [-0,25; 0,46]	0,18	0,56	$p = 0,573$

$R^2 = .08$

6. Conclusie en discussie

Een belangrijk doel van dit onderzoek was te bepalen welke factoren een belangrijke rol spelen in de ervaren overbelasting van (werkende) mantelzorgers. In dit hoofdstuk zullen de resultaten uit het voorgaande hoofdstuk gekoppeld worden aan de deelvragen en hypothesen, die zijn opgesteld op basis van de literatuur. Hierbij zal ook de centrale onderzoeksvraag worden beantwoord: *‘In hoeverre ervaren werkende mantelzorgers overbelasting en hoe kan dit verklaard worden?’*. Ten slotte zullen enkele implicaties en aanbevelingen worden besproken.

6.1 Conclusie

De focus van dit onderzoek lag bij de ervaren overbelasting van (werkende) mantelzorgers. Om die reden is er eerst gekeken naar hoe de respondenten dit in het huidige onderzoek ervaren. De eerste deelvraag was: *In hoeverre ervaren mantelzorgers overbelasting?* Uit de resultaten blijkt dat de mantelzorgers over het algemeen weinig overbelasting ervaren. De cijfers uit dit onderzoek liggen hierdoor lager dan de cijfers van het CBS. Uit hun onderzoek bleek dat een op de zeven mantelzorgers ernstige overbelasting ervaart (CBS, 2016). Zoals eerder besproken, is het op basis van de gebruikte schaal complex om te zeggen wanneer iemand ernstige overbelasting ervaart, maar de resultaten laten zien dat ruim 85% van de mantelzorgers niet hoger scoort dan de helft op de schaal van overbelasting. Het is dus opvallend dat de cijfers in dit onderzoek een ander beeld laten zien.

Naast de ervaren overbelasting in het algemeen is gekeken naar de relatie met het doen van betaald werk, zoals benoemd in de tweede deelvraag. In Nederland heeft ongeveer 80% van de mantelzorgers een betaalde baan (Dorant & Boumans, 2016). In dit onderzoek ligt dat percentage rond de 60%. Dit komt waarschijnlijk omdat er geen leeftijdsgrens verbonden zat aan het onderzoek, waardoor ook oudere, waarschijnlijk gepensioneerde, mantelzorgers de vragenlijst ingevuld hebben. Uit de resultaten bleek dat er geen significante relatie is tussen het doen van betaald werk en de ervaren overbelasting van mantelzorgers. De eerste hypothese wordt dus niet bevestigd: werkende mantelzorgers ervaren niet meer overbelasting dan niet-werkende mantelzorgers. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat niet-werkende mantelzorgers over het algemeen meer uren mantelzorg geven. Ondanks dat werkende mantelzorgers hun tijd meer moeten verdelen, heeft dit vrijwel geen gevolgen voor de ervaren overbelasting.

De derde deelvraag heeft betrekking op de mediërende rol van het ervaren rolconflict. Uit de resultaten blijkt dat er geen significant effect is van deze factor. Dit is niet in lijn met de literatuur, waarin wordt gesteld dat een rolconflict zorgt voor meer ervaren overbelasting (Dautzenberg et al., 2000; Josten & De Boer, 2015). Er zijn verschillende verklaringen mogelijk voor dit resultaat. Allereerst heeft dit betrekking op de schaalconstructie van de variabele 'ervaren rolconflict'. Ook is het mogelijk dat er geen significant effect is gevonden, omdat de score op zowel ervaren overbelasting als ervaren rolconflict een laag gemiddelde heeft. Een derde mogelijkheid ligt bij de verschillende typen rolconflict die worden onderscheiden in de literatuur (Greenhaus & Beutell, 1985). Het is mogelijk dat er wel een effect wordt gevonden, wanneer dit onderscheid in type rolconflict wordt gehanteerd in de analyses. Binnen het huidige onderzoek was dit echter niet mogelijk, door het gebrek aan vragen hierover.

Deelvragen vier en vijf hebben betrekking op de invloed van gender. Wanneer er wordt gekeken naar de verschillen tussen mannen en vrouwen, blijkt inderdaad dat vrouwen meer overbelasting ervaren dan mannen. Dit komt overeen met de besproken literatuur (Borg & Hallberg, 2006; Reid & Hardy, 1999) en daarmee wordt de vierde hypothese bevestigd. Gender beïnvloedt echter niet de relatie tussen het doen van betaald werk en de ervaren overbelasting. Dit wil zeggen dat er geen significante verschillen zijn tussen werkende en niet-werkende mantelzorgers in de gevoelens van overbelasting, eveneens niet wanneer er wordt gecontroleerd voor gender. Dit is opvallend, omdat uit de literatuur bleek dat voornamelijk vrouwen moeite blijken te hebben met het combineren van werk en mantelzorg (Borg & Hallberg, 2006).

Ten slotte is er gekeken welke invloed de relatie ten aanzien van de hulpbehoevende persoon heeft. De verwachting was dat de mantelzorgers die voor hun partner zorgden de meeste overbelasting zouden ervaren (Hansen & Slagsvold, 2015). De verklaring die hiervoor wordt gegeven is het samenwonen met de hulpbehoevende persoon, waardoor het moeilijk is om afstand te nemen van de situatie. Deze verwachting wordt bevestigd. Daarbij blijkt dat mantelzorgers die zorgen voor een hulpbehoevend kind ook een hoge mate van overbelasting ervaren. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat een mantelzorger ook met het kind samenwoont, waardoor het eveneens moeilijk is om afstand te nemen. Hierbij is er geen verschil gevonden tussen werkende en niet-werkende mantelzorgers.

6.2 Discussie

Dit onderzoek kent een aantal beperkingen. Hoewel er sprake is van een grote steekproef, komen de respondentenaantallen niet altijd overeen bij een aantal vragen. Wanneer er wordt geselecteerd op zowel mantelzorger zijn als betaald werk hebben, resulteert dit in N= 1637. Er was echter ook de vraag: ‘Heeft u in de afgelopen 12 maanden betaald werk gedaan in de periode dat u ook hulp gaf?’ met N= 488 en een missing van N= 2109. Dit zou gevolgen voor de betrouwbaarheid kunnen hebben. Om die reden is ervoor gekozen om te selecteren aan de hand van de eerste variabele. Het is onduidelijk waarom de tweede vraag zo’n hoog aantal missings heeft.

Een tweede beperking van het onderzoek is de schaal voor ervaren rolconflict. Deze bestond uit slechts drie items. Het is mogelijk dat de schaal daardoor niet volledig betrouwbaar was. Er was echter geen andere mogelijkheid binnen dit onderzoek, omdat er gebruik werd gemaakt van een bestaande vragenlijst en dataset. Voor vervolgonderzoek wordt dan ook aangeraden om gebruik te maken van een gevalideerde schaal. Op die manier wordt er ook rekening gehouden met de drie soorten rolconflict die er worden onderscheiden (Greenhaus & Beutell, 1985).

Naast deze beperkingen kent het onderzoek ook sterke punten. Allereerst kan de variabele ervaren overbelasting als zeer betrouwbaar worden beschouwd, omdat er gebruik is gemaakt van een gevalideerde schaal. Verder is er een breed onderscheid gemaakt in de relatie die de mantelzorger kan hebben met de hulpbehoevende. Hierdoor is er een beter inzicht in welke groepen meer overbelasting ervaren. Ten slotte heeft dit onderzoek getracht te kijken naar het ervaren rolconflict, wat een toevoeging is aan de bestaande literatuur.

6.3 Implicaties en aanbevelingen

Uit het onderzoek blijkt dat er geen significante verschillen zijn in de ervaren overbelasting tussen werkende en niet-werkende mantelzorgers. De wens van de overheid om zowel maatschappelijke participatie als arbeidsparticipatie te stimuleren, is dus niet onrealistisch. Echter hebben eerdere onderzoeken wel aangetoond dat werk en mantelzorg een negatieve relatie hebben (Arksey, 2002; Henz, 2004). Deze resultaten zijn dus tegenstrijdig aan elkaar. Eveneens, omdat bijna de helft van de werkende mantelzorgers aangeeft zich overbelast te voelen (Stichting Werk & Mantelzorg, 2018).

Het advies is dan ook om mantelzorgers te blijven monitoren. Bij werkende mantelzorgers kan dit door middel van een gesprek met een leidinggevende, maar een gesprek met de thuiszorg zou ook een mogelijkheid kunnen zijn. Dit is ook mogelijk voor de

niet-werkende mantelzorgers. Op deze manier kan er tijdig worden ingegrepen wanneer het slechter dreigt te gaan met de mantelzorger.

Daarbij is in het onderzoek naar voren gekomen dat de ervaren overbelasting hoger is wanneer de mantelzorger samenwoont met de hulpbehoevende persoon. Sociale partners zouden hier rekening mee kunnen houden, door bijvoorbeeld extra ondersteuning te bieden aan deze groep mensen. Ook kan er meer worden ingespeeld op onderlinge burenhulp, wat goed past binnen het idee van de participatiemaatschappij.

De resultaten van dit onderzoek kunnen ook als uitgangspunt dienen voor nader onderzoek. Met name het ervaren van een rolconflict is interessant om verder te onderzoeken, waarbij er onderscheid gemaakt wordt tussen de drie typen rolconflict. Met de beschikbare data was dit niet mogelijk, maar volgens de literatuur kan een rolconflict een belangrijke factor zijn in het vergroten van ervaren overbelasting (Josten & De Boer, 2015).

Het is ook van belang dat er in vervolgonderzoek wordt gekeken naar de gevolgen van mantelzorg op de lange termijn. Het huidige onderzoek is gebaseerd op een momentopname tijdens de vragenlijst. Het kan echter interessant zijn om meer inzicht te krijgen in het verloop van eventueel ervaren belasting naarmate de tijd vordert en de zorg langer duurt.

Om er dus voor te zorgen dat mensen in staat zijn mantelzorg te verlenen aan de mensen die dit nodig hebben, is het belangrijk om mantelzorgers en hun ervaringen te blijven onderzoeken. De komende jaren zullen steeds meer mensen werk en mantelzorg moeten combineren, en het is van groot belang dat zij daarin worden ondersteund door de overheid, de werkgever en andere sociale partners.

Referenties

- Arksey, H. (2002). Combining informal care and work: supporting carers in the workplace. *Health & social care in the community*, 10(3), 151-161.
- Bauer, J. M., & Sousa-Poza, A. (2015). Impacts of informal caregiving on caregiver employment, health, and family. *Journal of Population Ageing*, 8(3), 113-145.
- Boer, A. de, Broese van Groenou, M. I., & Timmermans, J. (2009). Mantelzorg, een overzicht van de steun van en aan mantelzorgers in 2007. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
- Boer, A. de, van Groenou, M. B., & Keuzenkamp, S. (2010). Belasting van werkende mantelzorgers. *TSG*, 88(6), 313-319.
- Boer, A. de, D. Oudijk, J. Timmermans, & A.M. Pot (2012). Ervaren belasting van mantelzorg; constructie van de EDIZ-plus. *Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie*, 43(2), 77-88.
- Borg, C., & Hallberg, I. R. (2006). Life satisfaction among informal caregivers in comparison with non-caregivers. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 20(4), 427-438.
- Broese van Groenou, M.I., Schakel, S. & Tolkacheva, N. (2015). Werk en mantelzorg. *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken*, 31(4), 393-410.
- Broese van Groenou, M.I. & Tolkacheva, N. (2014). *Wat heeft de werkgever eraan? Een literatuurstudie naar de kosten en baten van 'mantelzorgvriendelijk beleid' in arbeidsorganisaties*. In opdracht voor het Ministerie van SZW. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Carlson, D. S., Kacmar, K. M., & Williams, L. J. (2000). Construction and initial validation of a multidimensional measure of work–family conflict. *Journal of Vocational behavior*, 56(2), 249-276.
- Carretero, S., Garcés, J., Ródenas, F., & Sanjosé, V. (2009). The informal caregiver's burden of dependent people: Theory and empirical review. *Archives of gerontology and geriatrics*, 49(1), 74-79.
- Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS] (2016). *Een op zeven mantelzorgers vindt zichzelf zwaarbelast*. Geraadpleegd op 17 december 2017, van <http://bit.ly/2C1Mjhb>
- Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS] (2017). *Werkzame beroepsbevolking; arbeidsduur*. Geraadpleegd op 10 januari 2018, van <http://bit.ly/2mpFvhv>
- Chiao, C. Y., Wu, H. S., & Hsiao, C. Y. (2015). Caregiver burden for informal caregivers of patients with dementia: a systematic review. *International nursing review*, 62(3), 340-350.
- Cloin, M., Broek, A. van den, Dool, R. van den, Haan, J. de, Hart, J. de, Houwelingen, P. van, Tiessen-Raaphorst, A., Sonck, N., & Spit, J. (2013). *Met het oog op de tijd. Een blik op de tijdsbesteding van Nederlanders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Damman, M., & van Solinge, H. (2017). Staan onbetaalde zorgtaken langer doorwerken in de weg? *Tijdschrift voor HRM*, (06), 1-18.
- Dautzenberg, M. G., Diederiks, J. P., Philipsen, H., Stevens, F. C., Tan, F. E., & Vernooij-Dassen, M. J. (2000). The competing demands of paid work and parent care: Middle-aged daughters providing assistance to elderly parents. *Research on Aging*, 22(2), 165-187.
- Dorant, E., & Boumans, N. P. (2016). Positive and negative consequences of balancing paid work and informal family care: A survey in two different sectors. *International*

- Journal of Health and Psychology Research*, 4(1), 16-33.
- Dekker, R., Fouarge, D., & Schils, T. (2008). Concurrentie tussen arbeidsmarkt- en maatschappelijke participatie. *Economisch Statistische Berichten*, 93(4538), 404-407.
- Greenhaus, J. H., & Beutell, N. J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. *Academy of management review*, 10(1), 76-88.
- Hansen, T., & Slagsvold, B. (2015). Feeling the squeeze? The effects of combining work and informal caregiving on psychological well-being. *European Journal of Ageing*, 12(1), 51-60.
- Henz, U. (2004). The effects of informal care on paid-work participation in Great Britain: a lifecourse perspective. *Ageing & Society*, 24(6), 851-880.
- Josten, E., & De Boer, A. (2015). Mantelzorg en betaald werk bij vrouwen en mannen. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 31(4), 414-429.
- Lee, Y., & Tang, F. (2015). More caregiving, less working: Caregiving roles and gender difference. *Journal of Applied Gerontology*, 34(4), 465-483.
- Mello, J. D. A., Macq, J., Van Durme, T., Cès, S., Spruytte, N., Van Audenhove, C., & Declercq, A. (2017). The determinants of informal caregivers' burden in the care of frail older persons: a dynamic and role-related perspective. *Ageing & mental health*, 21(8), 838-843
- Putten, A. E. van, Vlasblom, J. D., Dykstra, P. A., & Schippers, J. J. (2010). The absence of conflict between paid-work hours and the provision of instrumental support to elderly parents among middle-aged women and men. *Ageing & Society*, 30, 923-948.
- Reid, J., & Hardy, M. (1999). Multiple roles and well-being among midlife women: Testing role strain and role enhancement theories. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 54(6), S329-S338.
- Rijksoverheid (2013). *Troonrede 2013*. Geraadpleegd op 7 februari 2018 van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/toespraken/2013/09/17/troonrede-2013>
- Rijksoverheid (2015). *Van Rijn: 'Werk en mantelzorg mogen elkaar nooit uitsluiten'*. Geraadpleegd op 14 januari 2018 van <http://bit.ly/2EF6rBq>
- Rijksoverheid (2017). *Mantelzorg*. Geraadpleegd op 17 december 2017 van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/mantelzorg>
- Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP] (2017). *Informele hulp aan mensen met gezondheidsbeperkingen is nauwelijks veranderd*. Geraadpleegd op 10 januari 2018 van <http://bit.ly/2mndQxv>
- Stichting Werk & Mantelzorg (2018). *Feiten en cijfers*. Geraadpleegd op 12 januari 2018, van <http://bit.ly/2Drp0Is>
- Timmermans, J.M. (2003). *Mantelzorg*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
- Van der Lee, J., Bakker, T. J., Duivenvoorden, H. J., & Dröes, R. M. (2014). Multivariate models of subjective caregiver burden in dementia: a systematic review. *Ageing research reviews*, 15, 76-93.
- Van Houtven, C. H., Coe, N. B., & Skira, M. M. (2013). The effect of informal care on work and wages. *Journal of Health Economics*, 32(1), 240-252.
- Verbakel, C. M. C. (2015). Mantelzorgers in Europa. De rol van betaalde arbeid, generositeit van de gezondheidszorg en nationale normen omtrent zorggedrag. *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken*, 31, 468-490.
- Vries, J. de, & Mooren, F. van der (2010). Mantelzorgers op de arbeidsmarkt. *Sociaal-economische trends*, 3, 49-58.

Bijlage I**Tabel 8: Correlatiematrix gebruikte variabelen**

	1	2	3	4	5	6
Overbelasting	1,00					
Rolconflict	,645*	1,00				
Combinatie werk en hulp	-,441*	-,377*	1,00			
Betaald werk	-,024	,004	,004	1,00		
Gender	,141*	,130*	-,003	-,032	1,00	
Relatie t.a.v. hulpbehoevende persoon	-,285*	-,177*	,101*	-,061*	,060*	1,00

* p < 0,01